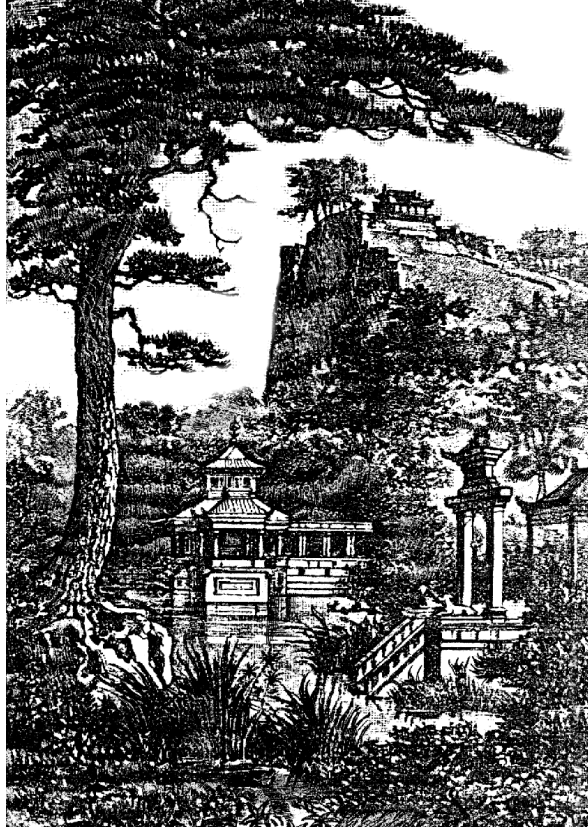

Формування об'єктів ландшафтної архітектури та дизайну в пейзажному стилі

Благоустрій присадибних територій у середньовічному Китаї та Японії принципово відрізнявся від європейського мистецтва. В його основі було особливе ставлення до природи, пов'язане з філософією та релігією. На відміну від регулярних прийомів планування, які використовують у країнах заходу, тут розвивалися ландшафтні й пейзажні прийоми планування. (рис. 1.7) Рисунок 1.7 – Фрагмент китайського парку

Природу розглядали як обитель богів. Особливо розкішними були імператорські сади, багато з яких не збереглися. Створенням присадибних комплексів в Китаї почали займатися ще в XIII–XIV ст.

Навіть люди середньої заможності мали садиби з невеликими садами.

Особливо їх потребували китайські жінки, пересування яких обмежували одяг та взуття.

У північній частині Китаю розвивалися великі сади, займаючи великі території в сотні гектарів, а в південній (економічний центр країни) – малі, що влаштовуються при житлових будинках. Для всіх упорядкованих територій, однак, характерна низка спільних рис. Невід'ємною та майже обов'язковою частиною саду й центром його композиції є водойма. Вона займала значну частину території (30 – 70 %). Біля водойми розміщувалися палацові будівлі, що утворювали архітектурне ядро. Водойми мали різану берегову лінію й багато островів, що забезпечувало чергування мальовничих композицій під час пересування. Для їхнього сприйняття влаштовувалися численні паркові споруди – альтанки, веранди, мости, що орієнтують погляд у потрібному напрямку за допомогою фігурних прорізів у стінах –

«проникаючих вікон», в оточенні підпор галерей шляхом нейтрального рішення або ізоляції однієї із сторін маршруту. Пейзажні композиції будувалися так, щоб підкреслити красу природи і створити нескінченну різноманітність змінних видів. Характерні особливості створення ландшафтних композицій – активне застосування каміння, численність водних поверхонь, велика кількість і розраховане розміщення малих архітек-турних форм, ретельний добір декоративної рослинності. Асортимент рослин достатньо різноманітний: різні види сосни, ялівців, кленів, дуба китайського, кедра, груші, сливи, вишні, верби, бамбука; багато гарноквітучих камелій, ро-додендронів. Водойми прикрашалися лотосами, а їхні береги – ірисами. У ландшафтних композиціях особливо цінувалися піони і хризантеми. Скульптурне оформлення використовувалося рідко. Це переважно зображення птахів або тварин: лелеки, дракона, черепахи. Застосовувалися природні камені, якими оформлювали береги водойм, влаштовували гірки та ін. Китайські майстри максимально використовували навколишню природу та майстерно копіювали її у своїх ландшафтних композиціях. Китайське ландшафтне мистецтво сприяло розвитку пейзажного стилевого напрямку в Європі (середина та кінець XVIII ст.) і спричинило створення так званого англо-китайського стилю. Воно значно вплинуло на розвиток ландшафтного мистецтва Японії. Незважаючи на те, що багато з прийомів ландшафтного мистецтва було запозичено в Китаю, за духом японське садово-паркове мистецтво відрізняється від китайського. Японське ландшафтне мистецтво ґрунтується на відтворенні живої природи в заздалегідь обумовленому масштабі. Японці відточили до філігранної майстерності мистецтво створення мініатюрних ландшафтів. Протягом усієї своєї історії, яка нараховує майже півтори тисячі років, японське ландшафтне мистецтво формувалося в дусі пейзажного стильового напрямку. Цьому сприяла природа Япо-нії з її теплим вологим кліматом, багатую флорою та різноманітністю пейзажів (скелясті гори, озера, ріки, струмки, водоспади, піщані обмілини, лісові кучу-гури тощо).

За функційним призначенням сади Японії можна поділити на декілька типів: палацові, храмові, сади чайної церемонії, сади біля житлового будинку. Як і в інших феодальних країнах, сади в Японії влаштовували, передусім, при палацах знаті та при будинках заможних людей.

Японські майстри створили декілька прийомів формування малого саду:

- за характером рельєфу (плоский сад та пагористий сад);
- за складністю композиційної побудови;
- за основним провідним природним елементом (сад каміння, сад мохів, сад води, сад пейзажів тощо).

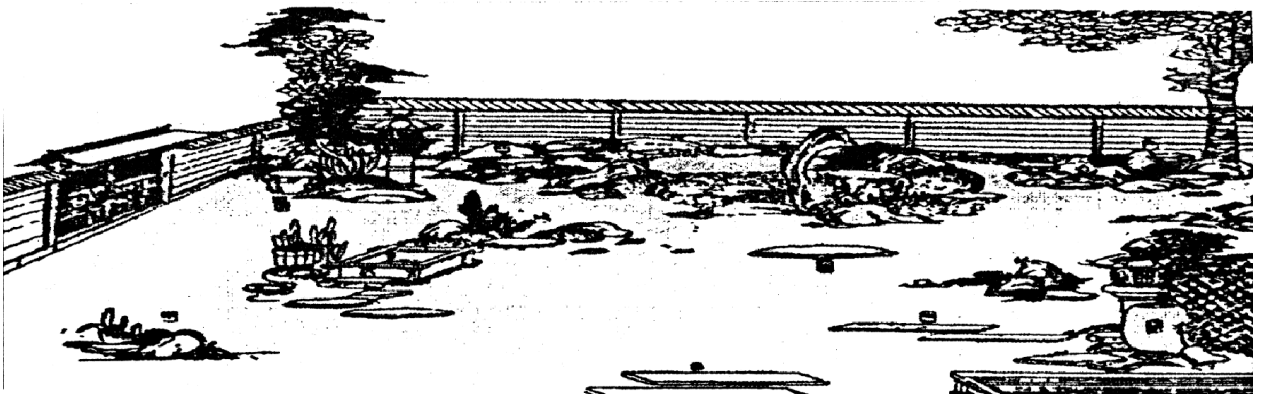
Головна архітектурна споруда «Японського малого саду» – житловий будинок, розташований у центрі саду, який розміщували так, щоб із будь-якої то

чки відкривалися види на найкращі кутки. Часто використовували ефект бри-нливої води. Водночас найкращим варіантом був швидкий струмок,

який впа-дає в озеро, що нагадує у плані спину черепахи. У центрі картини знаходився водоспад. Переходами через маленькі струмки були доріжки з плоских каменів. Якщо води не було, створювався сухий струмок, дно якого посипали піском і оформлювали так, начебто він наповнений водою.

Невід'ємною частиною саду є малі архітектурні форми – мости, лави, кам'яні світильники, огорожі, брами. Вони виконувалися з природного матеріалу: дерева, бамбука, каменя, інколи металу (чавунні або бронзові лави), без лаку й фарби для того, щоб передати текстуру матеріалу, його природний колір. Особливо цінувався наліт часу: лишайники на камені, бляклість тонів дерева та бамбука.

Характерною рисою «Японського малого саду» є символіка. Художнє за-вдання саду – показати природу, незайману людиною. На особливу увагу заслуговує неповторний у своєму роді сад чайної церемонії. Він мав невеликі ро-зміри, його невід'ємні частини – доріжка, що веде до чайного будиночка, по-судина для обмивання рук, кам'яний ліхтар. Доріжка мала різноманітне покриття. Нерівне каміння змушувало відвідувачів дивитися під ноги, а спеціально вирівняні ділянки давали змогу милуватись садом. Основне призначення саду – сприяти зосередженості та самозаглибленню. Прихований зміст цере-монії – розвиток тонкої емоційної реакції на природну красу та витвори мисте-цтва. Прикладом такого саду є чайний сад у палаці Хіджі (1536 –1598 р.). Поряд із властивими для феодального середньовіччя імператорськими садами в Японії було добре розвинуте мистецтво мініатюрних садків при житлових будинках. У ХІХ ст. остаточно сформувався ансамбль традиційного житлового будинку та саду як його невід'ємної частини. Іноді такі сади розбивали на площі в декілька квадратних метрів, але зберігаючи необхідні характеристики саду: мініатюрний басейн, «дикі» каміння, дерева, доріжки, квіти. Розрізняють три типи садків: (рис. 1.8)

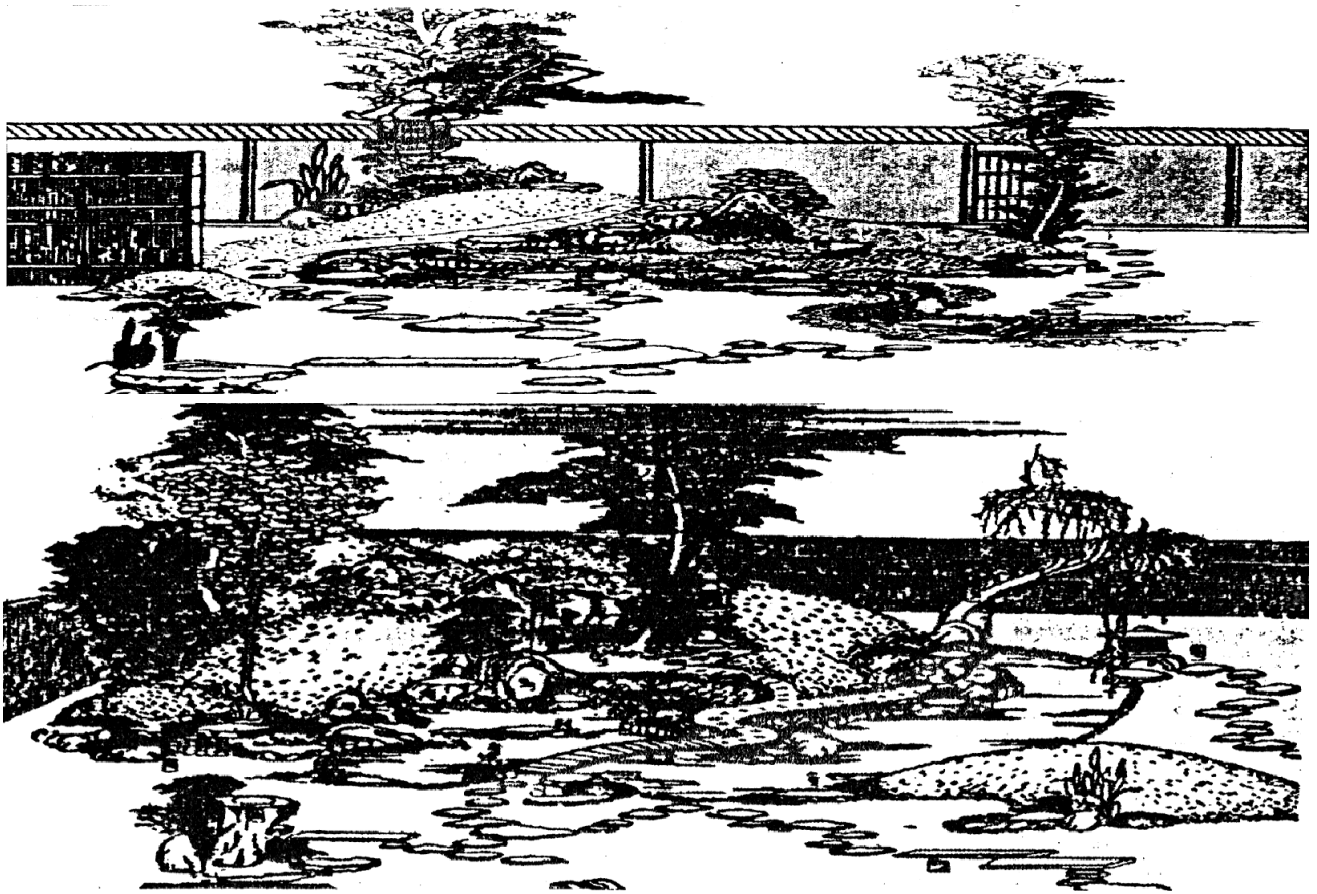

Рисунок 1.8 – Схеми планування японських садів:

А – плоский сад (стиль Шин); Б – холмистий сад (стиль Со); В – холмистий сад (стиль Джію)

«Ке» – призначений для внутрішніх домашніх потреб;

«Харе» – використовується для різноманітних церемоній;

«Сукі» – призначений для емоційного сприйняття та виконує винятково естетичну функцію.

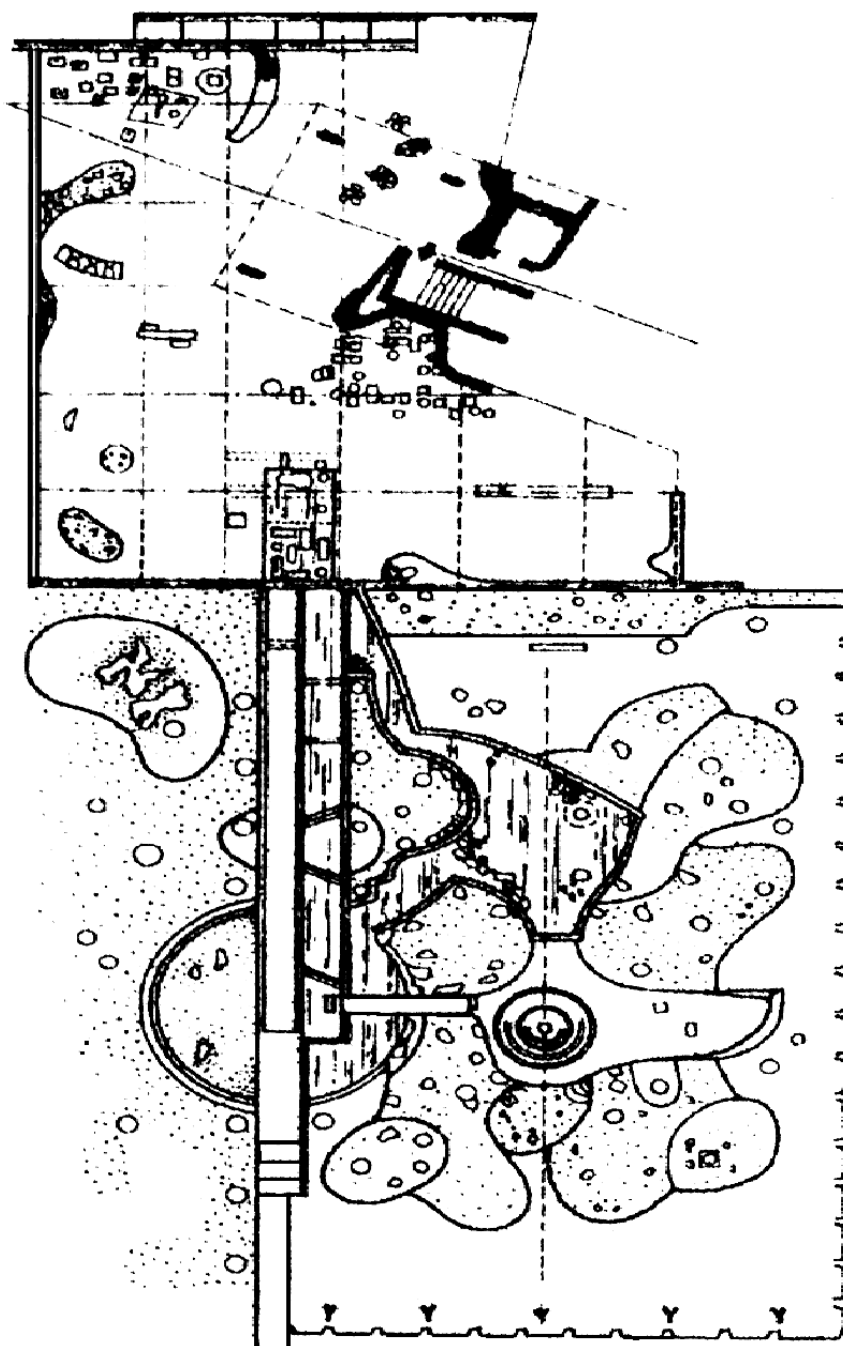
Часто в одному приватному саді створюють спеціальні зони із зазначеним вище функційним призначенням.

Улаштування садів на невеликій території відточило майстерність вирощування карликових дерев – «бонсай». За допомогою спеціального режиму поливу, того або іншого складу ґрунту японці вирощували дерева та кущі потрібного розміру й форми з певним листям. Вони органічно вписуються в невеликий мікропростір із моделями японських хатин, палаців, храмів, каменями, що символізують скелі. Такими мініатюрами і сьогодні можна прикрасити будь-який інтер'єр.

Під час формування «Японського саду» перевага надається красиво квітучим деревам і кущам: вишні (сакура), персиковому дереву – за їхню красу під час весняного квітіння; клену – за барвисту пишність пурпурного осіннього листя. Нерідко поблизу будинку висаджували бананові дерева спеціально для того, щоб під час дощу слухати музику крапель і доповнювати зорові враження слуховими. Хризантема, слива, орхідея та бамбук за японськими поняттями утворюють «четвірку благодійних» рослинного світу. Поряд із

рослинами вода є основою життя будь-якого саду. Вона присутня у формі водойми із затокою, островами, піщаними та кам'яними берегами, що і зображує спокійну й широку річку або бурхливий потік зі східцями. Улюбленим елементом саду є водо-спад. Майже в усіх композиціях із водоймою й островами головне місце відводиться «острову черепахи» і «острову журавля» як символам раю. У «сухих садах» вода символічно зображується галькою. (рис. 1.9)

Варто зауважити, що у стародавніх японських садах ніколи не викорис-товувався газон, замість нього застосовувався утрамбований ґрунт, який час

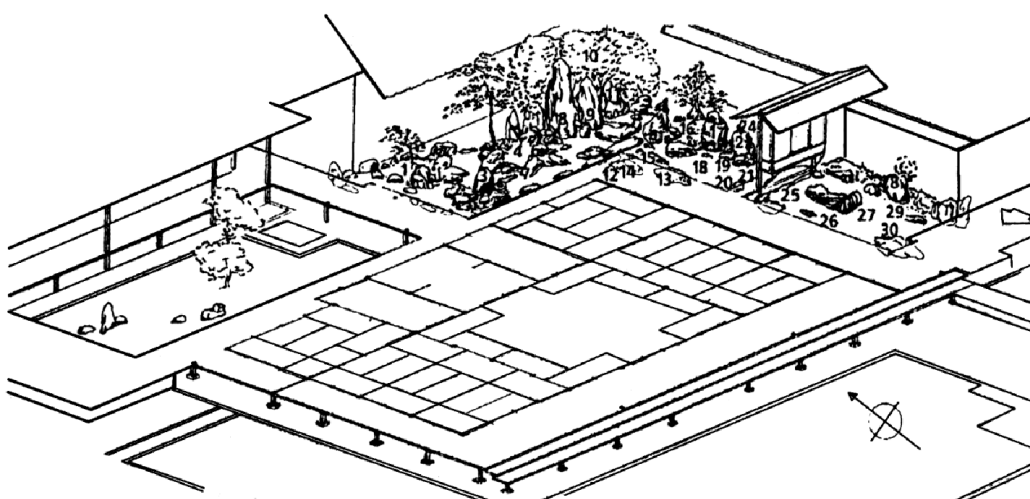
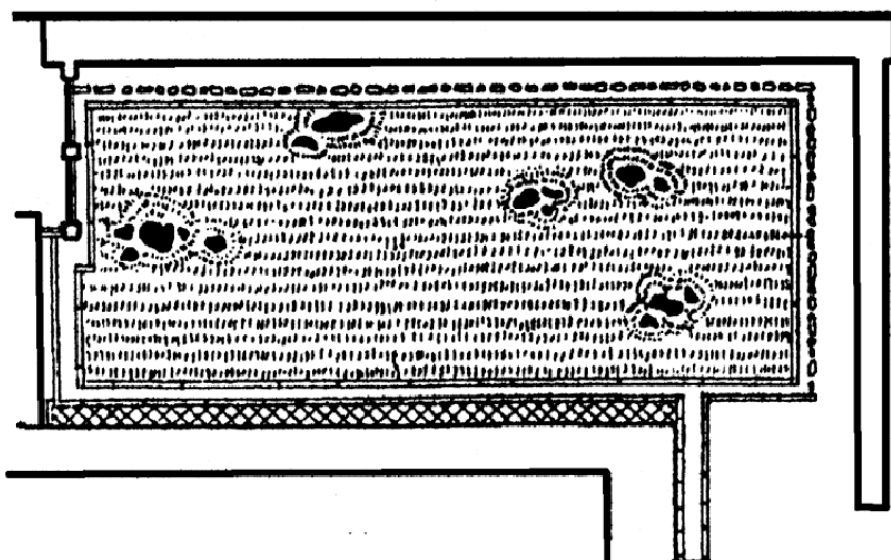
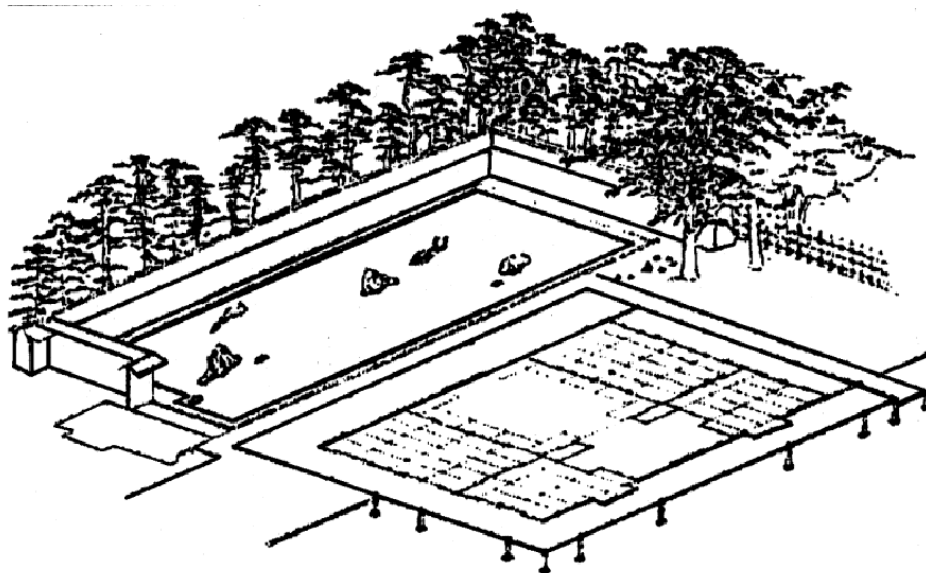

Рисунок 1.9 –

Прийоми формування японського малого саду то покривався сріблясто-білим або золотистим піском і прикрашався борознами, іноді у вигляді складних візерунків. Для ходіння використовували плоскі камені, що складали доріжку.

У ландшафтному проектуванні часто використовувався мох, який покривав камені та кущі. У Японії поклоніння каменям перетворилося на любов до природи, що було причиною виникнення своєрідного напрямку у проектуванні ландшафтних об'єктів. Зразком цього напрямку є храмовий сад Ріоані – прямо-кутна ділянка, вкрита крупнозернистим білим піском із лежачими на ньому в особливому порядку п'ятнадцятьма каменями, що символізують острови в океані. В інших ландшафтних композиціях камені-валуни поєднуються з вічнозеленими деревами та водоймами.

Вигляд сучасних «Японських садів» зазнав значних змін унаслідок впливу європейської технізації. Незважаючи на час у ньому збереглися первинні риси багатовікової культури, що визначаються такими принципами формування «Японського малого саду»: (рис. 1.10)

типологічність елементів;

традиційність;

символізм;

образне зображення природи;

зв'язок із живописом;

канонізація композиційних прийомів у використанні основних засобів

(каменів, води, рослинності, споруд).

Варто зауважити, що основою формування багатьох ландшафтних композицій була буддистська філософія, яка проповідує рівновагу між активними та пасивними силами природи. Вплив Японії на сучасну ландшафтну архітектуру та дизайн значний і беззаперечний. Одним із найбільш відомих прикладів використання японських традицій у європейській ландшафтній архітектурі та дизайні є «Сад Миру» біля будинку ЮНЕСКО в Парижі.

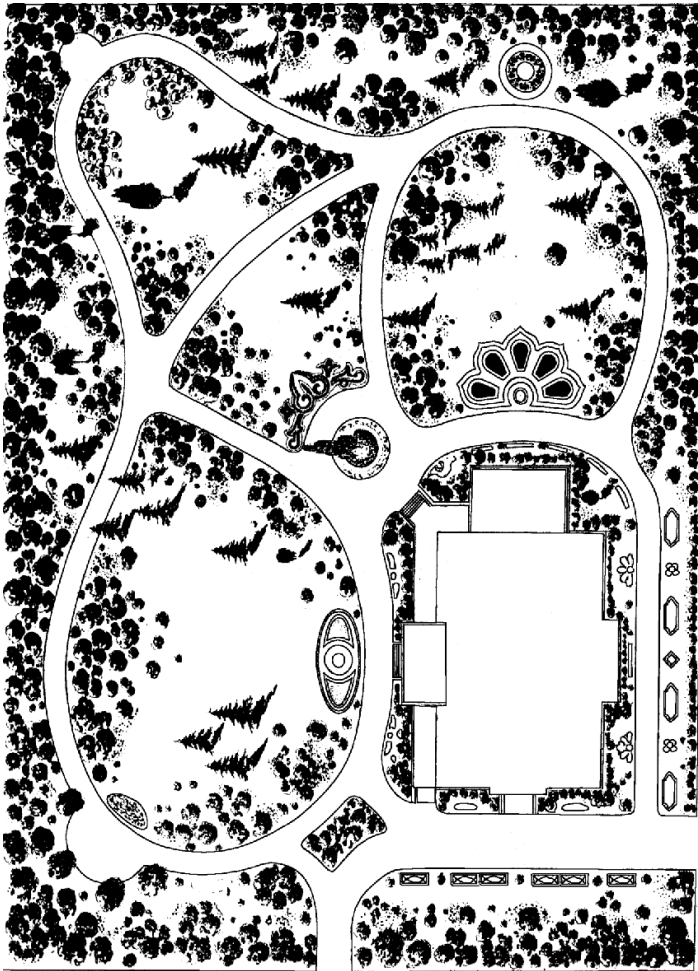

Рисунок 1.10 – Приклад архітектурно-ландшафтного рішення дворянської садиби з виявленням основних домінант. Його автор – скульптор І. Ногукі. Прийоми формування національного «Японського саду» широко використовуються сучасними японськими спеціалістами як у великих архітектурних комплексах, так і в окремих будинках.

Деякі з цих прийомів набули поширення й у Європі ще на межі XVIII –XIX століть. Установлення нової суспільно-економічної формації – капіталізму – спричинило зміни й у проектуванні ландшафтних об'єктів.

Відмова від усього штучного і звернення до природи й античної культури доленосно вплинули на формування нових уявлень про гармонію та красу. З'явилася тенденція відходу від формалізму регулярних композицій і переходу до нових прийомів формування просторів із відображенням і передачею краси природного ландшафту. Вагомий внесок у формування ландшафтних об'єктів у пейзажному стилі зробили, безумовно, китайські та японські сади. Об'єкти ландшафтної архітектури та дизайну пейзажного стильового напрямку протягом свого більш ніж двохсотрічного розвитку зазнавали змін відповідно до естетичних настанов та ідеалів свого часу.

Найперше в них зберігалися регулярні риси та водночас формувалися нові прийоми оброблення природних компонентів: з'являються кучугури, замість фонтанів і водних партерів – струмки та ставки з вільними обрисами берегів, боскети замінюються галями та деревними групами, партери – галявинами. Розроблялися спеціальні сценарні маршрути, які забезпечували зміну картин і вражень.

Новаторські пошуки формування ландшафтних об'єктів у XVIII ст. тісно пов'язані з романтизмом – художнім напрямом того часу. Вони знайшли втілення в романтичних парках, насичених руїнами, надгробками, мавзолеями. На знак героїчних подвигів установлювалися колони,obelіски, створювалися павільйони в античному, китайському, японському та інших стилях. На перших етапах розвитку ландшафтних об'єктів основним компонентом простору стає жива природа, яка сильно ідеалізується.

Природний ландшафт у садах відображається через видатні твори кращих майстрів живопису епохи романтизму. Ландшафтний об'єкт епохи романтизму стає своєрідним театральним видовищем і перетворюється на низку картин, що послідовно змінюються, естетична цінність яких ґрунтується переважно на ефектах сонячного або штучного освітлення, що неочікувано відкривають види, що інсценують ущелини, руїни, водоспади тощо. Але поступово вплив романтизму та сентименталізму на формування ландшафтних об'єктів слабшає. Головним елементом стає сама рослинність. Завдяки акліматизації рослин ландшафтні об'єкти поступово збагачувалися з дендрологічного погляду. Багато перетворилося на дендропарки та дендрарії. Із огляду на це пейзажний парк – це не просто ділянка живої природи, а своєрідний архітектурно-планувальний комплекс. Головним елементом у формуванні рекреаційних просторів стає все ж рослинність і природні елементи середовища.

Планувальні прийоми формування ландшафтних об'єктів у пейзажному стилі продовжували удосконалюватися. З'явилася велика кількість цих об'єктів як у Європі, так і в Америці.

У ХІХ сторіччі на території України були створені унікальні парки пейзажного стилю: Олександрія (Біла Церква), Софіївка (Умань), Алупкінський парк (Алупка), Тростянецький парк (Тростянець). Видатним пам'ятником садово-паркового мистецтва України середини ХІХ ст. є Тростянецький парк, початок будівництва якого припадає на 1834 р. Цей парк створений на плоскій степовій місцевості та становить взірець творчого перетворення ландшафту, коли в умовах степу формується живописний парк із великою кількістю штучно створених кучугурів, глибоких ущелин, долин, озер і ставків. Серед рослинності парку, окрім дуба звичайного та верби, усі інші види – інтродуценти. Асортимент деревних порід – сосна, береза, захисні насадження, різноманітні види дуба, липи, горіха, туї, ялівця, каштану. Поряд із Тростянецьким парком унікальним є і дендропарк «Софіївка», розташований на площі 127 га. Парк було розбито на місці існуючої дикої балки з річкою Каменкою, що характеризується яскраво вираженим рельєфом і живописними пейзажами, які покладені в основу композиції. У парку немає і не було палацу. Композиційна вісь визначилася руслом ріки Каменки. За допомогою штучних дамб було створено чотири водойми, які живлять водою фонтани та водоспади. Береги річки, водні пристрої та архітектурні споруди декоровані брилами граніту, добутими тут же під час будівництва водної системи. Саме цей прийом визначив неповторний художній образ парку, виражений у різноманітних композиціях, побудованих на поєднанні води та каменів.

Проведений ретроспективний аналіз формування об'єктів ландшафтно-архітектури та дизайну в пейзажному стилі дає змогу виділити такі закономірності їхнього формування:

- побудова просторів із урахуванням умов місцевості, залучення її природних переваг до проєктованого ландшафтного середовища, наслідування природи для виявлення художнього образу ландшафтного об'єкта;
- заперечення симетрії та прямих алей, наявність вільно звивистих доріжок, живописної форми водойм і різноманітних кучугурів плавних обрисів;
- використання асортименту рослин із інтродуційованими екзотами, застосування різноманітного квіткового оформлення, що включає ґрунтопокривні рослини.

Запитання для самоперевірки

1. Дайте визначення поняттю «пейзажний стиль планування».
2. Як вирішується планувальна структура китайського малого саду?
3. Особливості створення ландшафтних композицій у китайському малому саду.
4. Як вирішується планувальна структура японського малого саду?
5. Особливості створення ландшафтних композицій у японському малому саду.

6. Що являють собою ландшафтні об'єкти у стилі «романтизму»?